

Ελληνικό σχολείο και μεταρρύ

Του Νίκου ΣΑΛΤΕΡΗ

Το πλαίσιο: Το αίτημα της μεταρρύθμισης του ελληνικού σχολείου τέθηκε έντονα τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα. Συνδέθηκε με τις πολιτικές εξελίξεις, που παρέσυραν στη δίνη τους το σύνολο των εμπλεκόμενων προσώπων, είτε αυτά συνέβησαν στη σύλληψη και την υλοποίησή της είτε αντιστάθηκαν, συνήθως από προνομακίες θέσεις εντός της κρατικής γραφειοκρατίας, στην πραγματωσή της.

Η τύχη της μεταρρύθμισης (ματαιώση) και των προσώπων αυτών (αφανισμός, κυριαρχία στον κρατικό μηχανισμό, σταδιακή διολίσθηση) ερμηνεύεται κυρίως με όρους πολιτικής ιστορίας. Οποιαδήποτε αφαίρεση και αν προτιμάμε για την ερμηνεία των παραπάνω γεγονότων («προοδευτικοί» - «αντιδραστικοί», θεωρία «εκκρεμούς») αποδεχόμαστε πως οι ομάδες αυτές αποτελούνταν από διανοούμενους, εκπαιδευτικούς και μέλη της εκπαιδευτικής ιεραρχίας - γραφειοκρατίας που ανάλογα την πολιτική συγκυρία είτε προσπάθησαν να επηρεάσουν την πολιτική εξουσία, έτσι ώστε να εφαρμόσει εκπαιδευτική πολιτική που αντιστοιχούσε στην

εκπαιδευτική και πολιτική τους ιδεολογία, είτε νομιμοποίησαν, ως επαίοντες, τις εκάστοτε επιλογές της. Δηλαδή, ως διανοούμενοι (αν προτιμάτε, οργανικοί) είτε συνέλαβαν στην πραγμάτωση μιας εκπαιδευτικής ουτοπίας είτε υπερασπίστηκαν το «απόρρονον» σύστημα στο όνομα συνήθως της αρχαιολατρίας.

Τα ερωτήματα: Τα ερωτήματα που σήμερα τίθενται στην προσπάθειά μας να σκεφτούμε την πιθανότητα και το περιεχόμενο της μεταρρύθμισης του ελληνικού σχολείου έχουν να κάνουν με: Α) Την ύπαρξη ή μη αντιστοιχιών ομάδων, τη δράση και τον τρόπο συγκρότησής τους, την ιδεολογία και τα χαρακτηριστικά τους. Β) Τις σχέσεις που αναπτύσσουν -αν και εφόσον υπάρχουν- με την κρατική εξουσία σε συνθήκες δημοκρατίας. Γ) Την πιθανότητα να ασκήσουν επιρροές στο περιεχόμενο και της διακηρυγμένης «μεταρρύθμισης» του ελληνικού σχολείου συλλαμβάνοντας νέες ουτοπίες. Τέλος και με βάση τις επιμέρους απαντήσεις μπορούμε να θέσουμε το γενικό ερώτημα: *μπορούμε να μιλάμε για την ύπαρξη αντίπαλων ομάδων «διανοουμένων», τις επεξεργασίες τους και την πιθανότητα σύγκρουσής τους στην προσπάθεια*

να προσδιορίσουν τα περιεχόμενα της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης; Ή μήπως η διαδικασία αυτή δεν ορίζεται πλέον με τους γνωστούς όρους και είναι σε μεγάλο βαθμό ετεροπροσδιορισμένη από άλλα κέντρα;

Οφείλω να ξεκαθαρίσω πως τα ερωτήματα και οι «απαντήσεις», που θα επιχειρήσω να παρουσιάσω στη συνέχεια, πηγάζουν κυρίως από εμπειρικές παρατηρήσεις που υπαγορεύονται από συγκεκριμένες θεωρητικές αφηρησίες. Δεν είναι αποτέλεσμα συστηματικής επιστημονικής ανάλυσης, αλλά μπορούν να λειτουργήσουν ως υποθέσεις. Παρουσιάζονται, τέλος, με την ελπίδα πως θα αποτελέσουν ερέθισμα διαλόγου.

Οι υποθέσεις: Ως προς το πρώτο ερώτημα. Υποστηρίζω πως, μετά το 1974, δημιουργείται αρχικά μια δυναμική που θα μπορούσε να οδηγήσει στη συγκρότηση διακριτών ιδεολογικών «ομάδων». Αυτή ακιρώνεται στη συνέχεια και συγκεκριμένα μετά τα μέσα της δεκαετίας του '80. Ως διαδικασία είναι αντιστρόφως ανάλογη με τη «νομιμοποίηση» της συνδικαλιστικής δράσης και τη διάδοση - θεσμοθέτηση της Παιδαγωγικής Επιστήμης στην πατρίδα μας (δημοσουργία Π.Τ.). Το γεγονός αυτό

"Αυγή" 26/08/01
Κωριλιού

Θμηση: το γραφειοκρατικό νεφέλωμα

συνδέεται με τη συγκρότηση - από τα μέσα της παραπάνω δεκαετίας μέχρι σήμερα -, αρχικά σταδιακά και στη συνέχεια ταχύτητα ενός νέου, διακριτού και ταυτόχρονα καινοφανούς στρώματος «επαϊόντων», που όχι μόνο αντικατέστησε, αλλά και εμπόδιζε την ανάπτυξη «αντίπαλων» ομάδων, έτσι όπως τη γνωρίσαμε στο παρελθόν. Θα ονομάσω το στρώμα, για λόγους συνεννόησης και μόνο, «**γραφειοκρατικό νεφέλωμα**». Συγκροτείται από: α) «Διανοούμενους», κυρίως μεγάλο τμήμα καθηγητών Π.Τ. και μέρος νεοεισερχόμενων στο πεδίο εκπαιδευτικών κατόχων μεταπτυχιακών και διδακτορικών τίτλων, β) Εκπαιδευτικούς της «πράξης» που είναι ή υπήρξαν παράλληλα συνδικαλιστικά στελέχη, κυρίως της ΠΑΣΚ, στελέχη της εκπαίδευσης και υποψήφια στελέχη και έχουν κοινό χαρακτηριστικό ότι «μπαίνουν» λίγο ή καθόλου στην τάξη. γ) Μέρος των μελών της εκπαιδευτικής γραφειοκρατίας του ΥΠΕΠΘ, παλαιών στελεχών των Εκπαιδευτικών Ομοσπονδιών και άλλων κεντρικών εκπαιδευτικών θεσμών (π.χ. Π.Ι.), που κατέχουν θέσεις σε αντάμ, με ή χωρίς τυπικά προσόντα, κυρίως ως αποτελέσματα της παροχής «υπηρεσιών» στο

κυβερνητικό κόμμα ή το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης. Δηλαδή, η ομάδα αυτή συγκροτείται κυρίως διαμέσου της κατοχής θέσεων στον κρατικό μηχανισμό ή σε παράπλευρους «κρατικοποιημένους» τυπικά ή άτυπα εκπαιδευτικούς θεσμούς (εδώ εντάσσω και το σ.κ.) και αποτελεί άτυπο και άρρητο «σώμα», που τα μέλη του αλληλοδιακρίνονται εξαιρετικά εύκολα, επικοινωνώντας κυρίως διαμέσου εξωεκπαιδευτικών θεσμών (κόμματα, παρατάξεις, ομάδες φίλων), τους οποίους χρησιμοποιήσαν συστηματικά για την κατοχή της συγκεκριμένης θέσης. Ως αποτέλεσμα του τρόπου συγκρότησης είναι και η άτυπη αλλά αυστηρή ιεραρχία του σώματος αυτού που καθορίζεται από τον βαθμό προεγγίσης συγκεκριμένων μελών, ανεξαρτήτως των «τυπικών» προσόντων τους, στα υψηλά κλιμάκια των εκάστοτε κρατικών και κομματικών ηγεσιών. Κύριος στόχος της δράσης τους αποτελεί: α) Η διατήρηση, στήριξη και «βελτίωση» της συγκεκριμένης θέσης και β) η συνεπαγόμενη προσκόμιση ιδιωτικών οφελών. Δηλαδή, με άλλα λόγια, η ιδιοποίηση της λειτουργίας των εκπαιδευτικών θεσμών. Αποτέλεσμα και παράγοντας συγκρότησής τους ταυτό-

χρονα είναι και η συγκεκριμένη «χρήση» της ιδεολογίας εκ μέρους τους. Ενώ εντάσσονται ιδεολογικά στο κυρίαρχο ιδεολογικά συγκρότημα εξουσίας, υποστηρίζω πως το καινοφανές, στην περίπτωσή τους, είναι πως δεν συνδέονται με την πολιτική και εκπαιδευτική ιδεολογία που υιοθετούν, αλλά χρησιμοποιούν τα εξωτερικά χαρακτηριστικά της ως ρητορική νομιμοποίηση της συγκεκριμένης και χρονικά προσδιορισμένης δράσης τους όντας εξαιρετικά «ανοιχτοί» στο να τα αποβάλλουν ή τροποποιήσουν (ως συγκεκριμένα πρόσωπα ή στρώμα), όταν αυτά παύσουν για τους όποιους λόγους «να αποδίδουν». Δηλαδή βρισκόμαστε μπρος στο φαινόμενο της χρήσης της ιδεολογίας ως «σημαίας ευκαιρίας».

Αναζητώντας τους λόγους που έχουν επιβάλει τους παραπάνω όρους θα ήταν χρήσιμο να προσανατολιστούμε σε δύο νέους όσο και «εξωγενείς» παράγοντες. Ο πρώτος σχετίζεται με τον καθορισμό των περιεχομένων της μεταρρύθμισης - εκσυγχρονισμού (άρα και εκπαιδευτικού, παρ' όλο που δεν προβλέπεται σαφώς από τις μέχρι τώρα συνθήκες της Ε.Ε.) από μη εθνικά κέντρα, και ο δεύτερος με την παράλληλη χρηματοδότηση των

διαδικασιών επιβολής υλοποίησής τους. Για πρώτη φορά δηλαδή, όχι μόνο τα πολύ συγκεκριμένα περιεχόμενα της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης ορίζονται ως εκπαιδευτικός εκσυγχρονισμός αλλά και η πραγμάτωσή τους χρηματοδοτείται με διαδικασίες που είναι δυνατό να αγνοούν ή να περιθωριοποιούν τη βαρύτητα της κρατικής εξουσίας.

Σε αυτό ακριβώς το σημείο οφείλουμε να ανιχνεύσουμε και τη σχέση του στρώματος αυτού με την κρατική - πολιτική και εθνικά προσδιορισμένη εξουσία. Εξαρτάται απ' αυτή στον βαθμό που τους χρησιμεύει για την απόκτηση θέσεων εντός των εκπαιδευτικών θεσμών, που με τη σειρά τους διευκολύνουν την καλύτερη και ταχύτερη πρόσβαση στις πληροφορίες εκείνες που επιτρέπουν την αυτονόμησή τους από την εξουσία αυτή και την απόκτηση νέων πόρων (συμβολικών και οικονομικών). Έτσι, μπορεί να υποθέσει κανείς πως: α) η διαδικασία συγκρότησης του «γραφειοκρατικού νεφελώματος» θα ενταθεί στο μέλλον και β) το ίδιο αποτελεί «ασυνείδητη απάντηση» των διανοούμενων - τοιλάχιστον στον χώρο της εκπαίδευσης¹ στις διαδικασίες επαναπροσδιορισμού του ρόλου του εθνικού κράτους και κατ' ε-

πέκταση της κρατικής εξουσίας και των εκπαιδευτικών θεσμών.

Φτάνοντας στο τρίτο ερώτημα και με βάση τα παραπάνω είναι δυνατό να υποθέσουμε πως το «γραφειοκρατικό νεφέλωμα» αδυνατεί να συλλάβει (και ακόμα περισσότερο ακυρώνεται από τις ίδιες τις διαδικασίες σύλληψης) μια νέα ουτοπία για το «ελληνικό» σχολείο. Λειτουργεί, όμως, ως παράγοντας προσδιορισμού των περιεχομένων του συνεχούς «εκσυγχρονισμού» του ελληνικού σχολείου μεταφέροντας ταχύτατα ιδεολογικούς όρους και διαδικασίες πραγμάτωσής τους που έχουν συλληφθεί και καθοριστούν σε μη εθνικά κέντρα (π.χ. Ε.Ε.), κέντρα με τα οποία είναι αδύνατο να έρθει σε ιδεολογική σύγκρουση ή να ετεροπροσδιοριστεί. Αντίθετα, πιθανό και αναμενόμενο είναι, στον βαθμό που ισχυροποιείται, να συγκρουστεί στο μέλλον με την εθνική κρατική και πολιτική εξουσία, αν και όποτε αυτή παρουσιάσει αντίσταση στις διαδικασίες υλοποίησης των διαδικασιών «εκσυγχρονισμού» του ελληνικού σχολείου που ήδη έχουν αρχίσει.²

Οι αντίπαλες ουτοπίες. Στο «γραφειοκρατικό νεφέλωμα» αντιπαρατίθενται ή είναι πιθανό να αντιπαρατεθούν δύο ασθενείς ομαδώσεις. Η πρώτη και ισχυρότερη αποτελείται από διανοούμενους, που ο λόγος τους εμπεριέχει είτε συχνές αναφορές στην αρχαιολατρία (καθαρεύου-

σα - Εκκλησία) και στην ανωτερότητα των Ελλήνων είτε σε κάποια άγνωστη και ιδεατή «καθαρή» κομμουνιστική κοινωνία, όπου όλα θα καθορίζονται από ένα «σοφό» (αυτή τη φορά) κράτος. Αν και τα επιμέρους μέλη αυτής της ομάδας έχουν διαφορετικές ιδεολογικές αφετηρίες, ο σωτηριολογικός χαρακτήρας των ιδεολογιών τους αποτελεί σημείο συνάντησής τους και όρο συγκρότησης ιδεολογικών και πολιτικών υβριδίων. Γενικότερα επιδιώκουν ένα «εθνικό» σύστημα εκπαίδευσης, «εγγυητή» της κοινωνικής ιεραρχίας. Η δεύτερη ομάδα, ασθενέστερη ως ανύπαρκτη, αναζητά τους όρους με τους οποίους ο επαναπροσδιορισμός των ορίων της εθνικής κυριαρχίας σε πολιτικό επίπεδο δεν θα αποτελέσει ακύρωση των διαφωτιστικών περιεχομένων που έλαβαν τα εθνικά σχολικά συστήματα στην ιστορική τους πορεία, αλλά επαναπροσδιορισμό και εμπλουτισμό τους. Έχοντας την ελπίδα πως ανήκω σ' αυτή την ομάδα αφήνω την περιγραφή της σε άλλους.

1. Είναι αυτόνοπη η υπόθεση πως αντίστοιχα «νεφελώματα» είναι δυνατό να ανιχνευτούν και σε άλλα πεδία.

2. Χωρίς να μπω σε μια συζήτηση για το περιεχόμενό τους, αναφέρω απλά πως πεμπτουσία των ρυθμίσεων αυτών αποτελεί η υποταγή του σχολείου όλων των βαθμίδων στις ανάγκες της αγοράς (προσχώ, όχι της οικονομίας).

Αντί 03/09/01